

תורה ומשפט

הודאה במשפט העברי

[צילום: איתמר לוין]

יש מקום לפקפק בהשראה ששואבים בתי המשפט ומלומדים אחרים מן המשפט העברי ומן הכלל "אין אדם משים עצמו רשע" כדי לערער על אמינותה של ההודאה במשפט הישראלי

< עיון בדברי הרמב"ם

< היקף ההלכה

< סיכום

< הערות:

■ ■ ■

מבוא

בשנים האחרונות הועלו ספקות רבים ביחס לאמינות הודאתו של האדם בחקירתו במשטרה. ההודאה, שנחשבה בעבר ל"מלכת הראיות", נתפסת כיום כבעייתית נוכח מקרים חוזרים ונשנים של חשודים שהודו בביצוע עברה כלשהי, ולבסוף נתברר שלא עשו אותה כלל.

רבים מבקשים לראות בכלל התלמודי המפורסם "אין אדם משים עצמו רשע"¹ הד קדום לסוגיה זו במקורות המשפט העברי². אכן במבט ראשון נראה שמדובר בהלכה הקובעת שיש פגם באמינותה של הודאתו של האדם בפלילים. חיזוק בולט לגישה זו ניתן לכאורה להביא מדברי הרמב"ם בהלכות סנהדרין, האומר³ שמי שמודה בעשיית עבירה מסוימת עשוי להיות אחד "מן העמלין מרי נפש המחכים למות, שתוקעין החרבות בבטנם ומשליכין עצמן מעל הגגות. כך זה יבוא ויאמר דבר שלא עשה כדי שיהרג".

ראוי לציין, כי בכמה מפסקי הדין של בית המשפט העליון הוצא דין זה מהקשרו, ולמעשה הוסקה מסקנה הפוכה מן המסקנה המשתמעת ממנו, לפחות לפי מה שהעלינו לעיל. לפי הבנת כמה מן השופטים, הקביעה "אין אדם משים עצמו רשע" היא ביטוי לעיקרון שאין האדם מרשיע את עצמו בלא סיבה, ואם עשה כן, סביר להניח שהוא דובר אמת, וכאילו נאמר "אין אדם משים עצמו רשע בְּקִדְיָא"⁴. גרסה מעין זו הופכת לכאורה את הכלל התלמודי על פניו.

בדברים שנביא להלן, נבחן אם יסודה של הלכה זו הוא אכן בפגם באמינות העדות מחשש שיודה האדם במעשה שלא עשה, וממילא אם יש ממש בניסיון לראות בכלל "אין אדם משים עצמו רשע" יסוד רעיוני לגריעה מאמינות הודאתו של האדם בביצוע עבירה. ממה שנראה להלן, אין הדבר כן, במיוחד לאור העובדה שממספר לא מועט של מקורות עולה שהכלל "אין אדם משים עצמו רשע" אינו כלל גורף, ובמקרים רבים, גם במשפט העברי, האדם נאמן לשים עצמו רשע.

עיון בדברי הרמב"ם

נפתח את דיוננו בדברי הרמב"ם בהלכות סנהדרין, שחלק מהם הבאנו לעיל, וניתן את דעתנו להקשר שנאמרו בו דברי הרמב"ם. זהו לשון הרמב"ם בעניין זה:

"הגונב כלי שרת מן המקדש והמקלל בקוסם והבועל ארמית - אין בית דין נזקקין להן, אלא הקנאין פוגעין בהן, וכל ההורגן זכה. וכן כהן ששימש בטומאה - לא היו אחיו הכהנים מביאין אותו לבית דין, אלא פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ופוצעין את מוחו בגזירין.

[כמו בולעי חרבות] [צילום: AP]

"גזירת הכתוב היא שאין ממיטין בית דין ולא מלקין את האדם בהודיית פיו אלא על-פי שני עדים. וזה שהרג יהושע עכן, ודוד לגר עמלקי בהודיית פיהם, הוראת שעה הייתה או דין מלכות היה, אבל הסנהדרין אין ממיטין ולא מלקין המודה בעבירה, שמא נטרפה דעתו בדבר זה, שמא מן העמלין מרי נפש המחכים למות שהן תמיד תוקעין החרבות בבטנם ומשליכין עצמן מעל הגגות, כך זה יבוא ויאמר דבר שלא עשה כדי שיהרג. וכללו של דבר: גזירת מלך היא".

לדעת רבי דוד בן זמרא⁵ (הרדב"ז, מצרים, המאה ה'ט"ז), דברי הרמב"ם יסודם בהלכה "אין אדם משים עצמו רשע". וזה לשונו:
"תניא⁶: מי שבא לבית דין ואמר: הלקוני. אין מלקין אותו. והכי אמרינן בכל דוכתא (=וכן אנו אומרים בכל מקום): אין אדם משים עצמו רשע". ומוסיף הרדב"ז: "והטעם שכתב רבינו לא שייך גבי מלקות, ולפיכך כתב: וכללו של דבר, גזירת המלך היא".

כלומר, לדעת הרדב"ז, הנימוק ה"פסיכולוגי" שמביא הרמב"ם, המדגיש את הפגם במהימנות ההודאה בעבירה, אינו מסביר באופן מלא את היקפה של ההלכה, מפני שאין לו מקום בעונש מלקות. על כן, עלינו להניח שהיסוד העיקרי להלכה זו הוא "גזירת הכתוב", כמו שאומר הרמב"ם עצמו הן בראש דבריו, "גזירת הכתוב", הן בסוף דבריו, "גזירת מלך", ולא הפגם בנאמנות. נמצא שלפי הבנת הרדב"ז, יסוד הלכה זו בכלל קבילות ולא בכלל מהימנות.

הרדב"ז מנסה לתת הסבר אחר לכלל קבילות זה. וזה לשונו:
"ואפשר לתת קצת טעם, לפי שאין נפשו של אדם קניינו, אלא קנין הקדוש ברוך הוא, שנאמר: 'הנפשות לי הנה' (יחזקאל י"ח, ד'). הלכך לא תועיל הודאתו בדבר שאינו שלו. ומלקות פלגו דמיתה (=חצי מיתה) הוא. אבל ממונו הוא שלו, ומשום הכי אמרינן: 'הודאת בעל דין כמאה עדים דמי'⁷. וכי היכי דאין אדם רשאי להרוג את עצמו, כן אין אדם רשאי להודות על עצמו שעשה עבירה שחייב עליה מיתה, לפי שאין נפשו קניינו. ועם כל זה, אני מודה שהיא גזירת מלכו של עולם, ואין להרהר"⁸.

פירוש הרדב"ז, ולפיו דברי הרמב"ם יסודם בכלל "אין אדם משים עצמו רשע", מעורר מספר שאלות. ראשית, דברי הרמב"ם מופיעים בהלכות סנהדרין ולא בהלכות עדות. ואם עסקינן בהלכה הנוגעת לדיני ראיות, צריך היה להביא אותה במסגרת דיני עדות, כגון בפרק העוסק בפסולי העדות מחמת קרבה משפחתית⁹, ולא בהלכות סנהדרין, העוסקות בסדרי הדין.

גם ההקשר שנאמרה הלכה זו בדברי הרמב"ם אינו ברור, בהלכה האחרונה בפרק, שהרמב"ם מפרט בו את הכללים להענשת עבריין בעונש מלקות, ושם מביא הרמב"ם כמה מקרים שבית הדין אינו רשאי להעניש בהם את העבריין, כגון מי שגונב כלי שרת מן המקדש, שנאמר עליו בהלכה ש"קנאים פוגעין בו". השאלה העולה מאליה היא: מה טעם דן הרמב"ם במסגרת ההלכות הללו בדין של מי שמפיל את עצמו? מדוע צירף הרמב"ם את הדינים הללו זה לזה? ומה ראה להביא אותם במסגרת הלכות סנהדרין בפרק העוסק בעונש מלקות?

רבי שלמה ב"ר שמעון דוראן (הרשב"ש, אלג'יר, המאה ה'ט"ו)¹⁰ חולק על הרדב"ז בהבנת דברי הרמב"ם. לשיטתו, הלכת הרמב"ם אינה קשורה לדין "אין אדם משים עצמו רשע". אילו דין זה היה היסוד להלכה זו, היה הרמב"ם מביא אותה בהלכות עדות ואף מציין את מקורה במפורש, כפי שעשה במקומות אחרים¹¹.

לכן הרשב"ש סבור שמדובר כאן בדין אחר שהוא גזירת הכתוב העוסק בסמכויות בית הדין לדון את האדם למלקות או למיתה, ולפיו אף כשבית הדין משוכנע באשמתו של הנאשם על-פי הודאת עצמו, אין לו סמכות להעניש אותו מדין תורה אלא בשני עדים¹². אשר על כן, אף אם אין פגם באמינותה של ההודאה העצמית, שהרי לא בְּכַדִּי יבוא אדם ביזמתו ויפיל את עצמו, לא ניתן להעניש את האדם על-פי הודאתו¹³.

הצד השווה בין דברי הרדב"ז ובין דברי הרשב"ש הוא: ההסבר "הפסיכולוגי" שמביא הרמב"ם בדבר "העמלין מרי נפש המחכים למות", בא רק לסבר את האוזן, כדרכו של הרמב"ם לנסות למצוא טעמים למצוות. אך גם הרשב"ש מודה שמדובר בכלל קבילות שיסודו ב"גזירת הכתוב" ולא בכלל הנוגע למהימנות¹⁴.

היקף ההלכה

רבים מן הראשונים והאחרונים עסקו במקורותיה של הלכה זו, היקפה ומשמעותיה, ולכן נביא כאן רק מקצת מן המקצת מן הספרות המקפת בסוגיה זו כדי להראות, שמדברי רבים מן החכמים שעסקו בעניין זה עולה שבמצבים מסוימים אין פגם בקבלת הודאת האדם בעשיית עברה¹⁵.

השיטה המצמצמת ביותר את הכלל "אין אדם משים עצמו רשע" היא שיטת הרשב"ש¹⁶, ולפיה כלל זה אמור רק בדיני פסולי עדות:

"מה שנזכר בגמרא 'אין אדם משים עצמו רשע', הוא לעניין עדות בלחוד, דהתורה אמרה 'אל

תשת ירך עם רשע'... אבל במי שהודה על עצמו שעבר עבירה לא משמע מהכא (=לא משמע מכאן) שאין עונשים אותו... ומה שאמרת שכל התלמוד הוא מלא מזה דאין אדם משים עצמו רשע - למה אינך יודע לפני מי אתה מדבר? שהרי כל אותן הלכות לא נזכרו אלא לעניין (פסולי) עדות".

לשיטת הרשב"ש, בדרך כלל האדם נאמן לשים עצמו רשע. ולא אמרו חכמים ש"אין אדם משים עצמו רשע" אלא במי שמבקש לפסול את עצמו לעדות בטענת "רשע אני", ואין לתלמוד מכאן שאין מענישים את האדם על-פי הודאתו (אכן אין לעשות כן, אבל המקור לזה הוא גזרת הכתוב

קורבן מכוח ההודאה [צילום: פלאש 90]

אחרת, כפי שראינו לעיל¹⁷).

הרשב"ש מוכיח את גישתו מן העובדה שהתלמוד¹⁸ אינו מביא הלכה זו בעניין מי שבא לבית דין ומודה שעבר עברה ומבקש להיענש, אלא בעניין מי שמבקש (או מתבקש) למסור עדות על אחרים, והשאלה היא רק: האם הוא פסול לעדות מפני שהוא מפליל גם את עצמו¹⁹? כך למשל מסוגיית התלמוד במסכת כתובות הדנה בעניין עדים שחתמו על שטר הלוואה, אך טוענים שהיא אנוסים לחתום עליו מחמת הפסד ממון העלול להיגרם להם (מה שאסור על-פי דין), ונפסק בתלמוד שאינם נאמנים לפסול את עצמם מלהעיד על השטר, מפני ש"אין אדם משים עצמו רשע"²⁰.

ולשאלה מדוע אין האדם יכול לפסול את עצמו לעדות, ייתכן שהדבר קשור בחובה האמורה בתורה בעניין עדות, "אם לא יגיד ונשא עונו" (ויקרא ה', א')²¹, שהכלל בא למנוע את האדם מלהתחמק מחובתו להעיד בטענה שהוא רשע²².

אמנם שיטתו של הרשב"ש אינה מקובלת על רוב הפוסקים²³, אך הם מסכימים שהכלל "אין אדם משים עצמו רשע" הוא כלל קבילות, כפי שראינו לעיל בדברי הרדב"ז, וממילא מי שמרשיע את עצמו אין לדחות את דבריו, כל זמן שאינם משמשים כראיה בהליך שיפוטי. כך למשל הרשב"א²⁴, ר' שלמה בן אברהם אבן אדרת (ספרד, המאה ה"ג) דן בעניינו של אדם התובע מחברו להשיב לו ריבית שנטל ממנו. תביעה זו מבוססת למעשה על הודאת התובע שלוה בריבית, על-אף שבהודאתו שם את עצמו רשע, ובכל זאת אין טענתו נפסלת. וזה לשונו:

"דבר ברור הוא זה, שאין אומרין בכי הא (=בכגון זה) 'אין אדם משים עצמו רשע', שלא אמרו אלא לעניין לפסול את עצמו או לחייב את גופו, לפי שאדם קרוב אצל עצמו, ואינו משים את עצמו רשע... וכן שלא להרשיע את עצמו בתשלומי קנסין, דכתיב: 'אשר ירשיעון אלוהים' - פרט למרשיע את עצמו. **הא שלא בכיוצא באלו, נאמן**".

נמצא שהוא סבור שהכלל "אין אדם משים עצמו רשע" חל רק אם עדותו פוסלת אותו לעדות או מחייבת אותו עונש גופני או קנס²⁵, משום שבאלו נדרשת ראיה קבילה, והודאת האדם אינה קבילה. לעומת זאת, "שלא בכיוצא באלו - נאמן". כך למשל, התובע או הנתבע רשאים לטעון כל טענה, אף אם הם עושים את עצמם רשעים עקב עדותם, מפני שכללי הקבילות אינם חלים על טענות, ולכן אין לפסול את טענת מי שמודה שלוה בריבית²⁶.

דוגמה נוספת לכשרותה של טענה אף שהיא כרוכה בהודאה בעבירה, להבדיל מקבילותה כראיה, עולה כבר מן המשנה בעניין קורבן חטאת²⁷: "שנים אומרים (על פלוני ש) אכל (חֶלֶב), והוא אומר: לא אכלתי - רבי מאיר מחייב (קרבן חטאת). אמר רבי מאיר: (הרי קל וחומר הוא זה: אם הביאוהו שנים לידי מיתה (שהיא) חמורה (=אם שני עדים נאמנים להעיד על האדם שעבר עברה שדינה מיתה), (האם) לא יביאוהו (שני עדים) לידי קרבן (שהוא) הקל? אמרו לו (חכמים): **מה אם ירצה לומר מזיד הייתי - פטור**"²⁸.

כלומר, לשיטת חכמים, שנפסקה להלכה²⁹, האדם נאמן להעיד על עצמו שאכל חלב במזיד ולהיפטר מלהביא קרבן. דברי חכמים אלו מלמדים שאין פגם בהודאה אם אין צורך בראיה קבילה, ומאמינים למי שמעיד על עצמו שאכל חלב במזיד, אף על-פי שהוא משים את עצמו רשע. בתלמוד מובאים שני הסברים לדעת חכמים, אחד מהם הוא: "אדם נאמן על עצמו כמאה עדים"³⁰.

הבחנה זו, בין מקום שצריך ראיה קבילה לבין מקום שאין צורך בראיה קבילה, עולה גם מדברי רב נטרונאי גאון (גאון סורא, המאה ה"ט). וזה לשונו³¹: "ומי שבא מאליו לבית דין ואמר: הרגתי את הנפש, חיללתי שבתות - אין מנדין אותו, ולא מלקין אותו, ואין פוסלין אותו לעדות על-פי עצמו, משום דקרוב הוא אצל עצמו... אבל ודאי מי שבא לבית דין ואמר: חיללתי שבת, אכלתי חלב, בעלתי נידה, ורוצה לעשות לו כפרה - מלקין אותו, ועושין לו כפרה, שלא הודה מעצמו אלא שעשה תשובה".

כלומר, כשהאדם מבקש להיענש על מעשיו או להיפסל לעדות, אין מקבלים את דבריו, מפני שבזה נדרשת ראיה קבילה. אך אם אין צורך בראיה קבילה, יש להאמין למי שמרשיע את עצמו ולסייע לו לכפר על עוונותיו אף בעזרת עונש גופני, מפני שתהליך הכפרה הוא אישי ואינו מותנה בראיה קבילה.

עם זאת, יש לציין שלעומת השיטות שהבאנו לעיל, הרואות בכלל "אין אדם משים עצמו רשע" כלל קבילות בלבד, עולה לכאורה מדברי התוספות³² שהם מבינים שמדובר בכלל מהימנות. לעיל³³ הבאנו את המשנה שעולה ממנה שהאדם נאמן להעיד על עצמו שאכל חלב במזיד, ושואלים התוספות, מדוע להאמין לו, הלוא אין אדם משים עצמו רשע. ומתריצים:

"ואף על גב דלא משוי איניש נפשיה רשיעא (=שלא משים אדם עצמו רשע)... היינו ליפסל נפשיה (=לפסול עצמו) לא מהימן. אבל אם אמר: מזיד אכלתי חלב - מהימן, דאומר מתוין לטובה, שאינו רוצה להביא חולין בעזרה".

בקושייתם מניחים התוספות שהכלל "אין אדם משים עצמו רשע" חל גם על דיני קורבן, ומכאן יש להסיק שלדעתם הכלל חל גם כשאין צורך בראיה קבילה. גם בתירוצם, התוספות אינם חוזרים מהנחה זו, ומתריצים שמדובר במקרה חריג, שהעברין מודה באשמתו כדי לא לעבור עברה אחרת, הבאת חולין לעזרה. דומה, אם כן, שהתוספות סבורים שהכלל "אין אדם משים

הקביעה שהכלל "אין אדם משים עצמו רשע" הוא כלל מהימנות מחייבת להחיל אותו גם כשאין צורך בראיות קבילות. ואכן, רבי שלום מרדכי שבדרון³⁵ (הונגריה וא"י, המאות הי"ט-ה'כ) דן בדבריהם של הרבה מן הפוסקים הסבורים שהכלל חל גם כשאין צורך בעדות קבילה. לדעתו, זהו פשר דעתם של הפוסקים³⁶ האומרים שהשליח אינו נאמן לטעון שמעל בכספי שולחו והשתמש בהם לצורך עצמו, אף על-פי שאין מדובר בעדות אלא בטענה. לדעתם, אין להאמין לטענת השליח, משום שכלולה בה הודאה שנהג כרמאי ורשע, כשמעל בכספי שולחו, ו"אין אדם משים עצמו רשע". עם זאת, כדרכם של כללי מהימנות, אין מדובר בכלל מוחלט, ולא מן הנמנע שלא תיפסל טענתו של האדם אף אם היא כרוכה בהודאתו שעשה עבירה³⁷.

סיכום

מסקירתנו הקצרה עולה שבמשפט העברי לא ניתן להרשיע אדם על-פי הודאתו, אלא שעניינה של הלכה זו לדעת רוב הפוסקים בקבילות ההודאה ולא במהימנותה. יסוד אי-קבילות ההודאה ב"גזרת הכתוב", שרבים מזהים אותה עם הכלל "אין אדם משים עצמו רשע". לפי זה, יש מקום לפקפק בהשראה ששואבים בתי המשפט ומלומדים אחרים מן המשפט העברי כדי לערער על אמינותה של ההודאה במשפט הישראלי, בעיקר לאור המגמה הניכרת במשפט הישראלי לעבור מכללי קבילות לכללי מהימנות³⁸.

שלא כמשפט העברי, המשפט הישראלי אינו שולל את קבילותה של ההודאה. ומשנפרץ סכר הקבילות, שוב אין מניעה לבחון את מהימנותה של ההודאה על-פי נסיבותיה.

הערות:

1. כלל זה נאמר בתלמוד ארבע פעמים: יבמות כה ע"ב (לעניין אדם הבא להתיר אישה מעגינותה בטענה שהרג את בעלה); כתובות יח ע"ב (לעניין עדים שהעידו בשקר שחתמו על שטר); סנהדרין ט ע"ב (לעניין מי שאומר "פלוני רבעני לרצוני"); סנהדרין כה ע"א (לעניין מי שמעיד על עצמו שלוה בריבית). וראה: אנציקלופדיה תלמודית, כרך א, ערך אדם קרוב אצל עצמו, וערך אין אדם משים עצמו רשע; אהרן קירשנבאום, הרשעה עצמית במשפט העברי - ההודאה בפלילים וההפללה העצמית בהלכה היהודית, ירושלים תשס"ה.
2. ראה דבריו המקיפים של השופט ניל הנדל, ע"פ 4179/09 מדינת ישראל נ' וולקוב, פסק דינו של השופט הנדל [פורסם בנבו]; הנ"ל, "הפללה עצמית – עיון משווה", פרשת השבוע, פרשת וישב, תשע"ב, גיליון מס' 400.
3. רמב"ם, הלכות סנהדרין, פרק יח, הלכה ו. לנוסח ההלכה במלואה, ראה להלן.
4. ראה למשל רע"פ 4142/04 מילשטיין נ' התובע הצבאי [פורסם בנבו]; דנ"פ 5852/10 מדינת ישראל נ' שמש [פורסם בנבו] ועוד רבים; וראה התייחסות לעניין זה בדברי השופט הנדל (לעיל, הערה 2).
5. ראה פירוש הרמב"ם שם.
6. אין ידוע מקורה של ברייתא זו, וכבר העירו על זה. ראה ההערות במהדורת ר' שבתי פרנקל שם. וראה שו"ת קול מבשר, חלק ב, סימן כב.
7. לביטוי זה ראה להלן, הערה 9 והערה 30.
8. ר' ירוחם פישל פרלא, ביאור ספר המצוות לרס"ג, חלק ב, לא תעשה מז, מה ע"ב, מרחיב את ההסבר הזמן ואומר שאפשר להחיל אותו גם על שמו הטוב של האדם, וכך להסביר מדוע האדם אינו נאמן לפסול את עצמו לעדות: "כיון דאין לו רשות על גופו לחבול בו ולצערו, אינו חשוב בעל דין על גופו כלל, דלאו בעליו הוא, כיון שאינו יכול לעשות בו כרצונו, והילכך לא חשיב הודאת בעל דין גם לעניין למיפסל נפשיה [לעדות] דלגבי גופו כאחר חשיב". והשווה להלן, הערה 22.
9. ראה רמב"ם, הלכות עדות, פרק יג. כפי שעולה לכאורה מדברי רבא בתלמוד, "אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע". כפי שעולה מפירוש רש"י: "אדם קרוב אצל עצמו, וקרוב פסול לעדות בין לטובה בין לרעה, הלכך אינו נעשה רשע בעדות עצמו" (רש"י, יבמות כה ע"ב, ד"ה רבא פליג); "ואין אדם משים את עדותו אצל עצמו ליעשות רשע. והא דקיימא לן (בבא מציעא ג ע"ב) 'הודאת פיו כמאה עדים דמי', הני מילי לממונא, אבל לקנסא ולעונש מלקות וליפסל [לעדות] לא" (שם, ד"ה ואין אדם). וראה גם רש"י, כתובות יח ע"ב, ד"ה אלא שאמרו.
10. שו"ת הרשב"ש, סימנים תקלא-תקלב.
11. ראה הלכות עדות, פרק יב, הלכה ב; פרק ג, הלכות ו-ז. ושם כתב במפורש שהטעם לדין הוא שאין אדם משים עצמו רשע. השווה רמב"ם, הלכות טוען ונטען, פרק ב, הלכה ג, שלא ציין זאת.
12. נראה שהכוונה לפסוק: "על-פי שנים עדים או שלושה עדים יומת המת, לא יומת על-פי עד אחד" (דברים יז, ו). רבי חיים יוסף דוד אזולאי (החיד"א, ירושלים-איטליה, המאה הי"ח), הדין במחלוקת הרדב"ז והרשב"ש, נוטה לדעת הרדב"ז. ראה ברכי יוסף, חו"מ, סימן לד, ס"ק לג.
13. וזהו פשר סמיכותה של הלכה זו להלכת "קנאים פוגעים בו", שגם בה אין ספק באשמה אך אין סמכות לענוש על-פי הדין הצרוף.
14. והשווה Yair Lorberbaum, Two Concepts of Gezerat ha-Katuv: A Chapter in the Jurisprudential Sense of Maimonides's Legal and Halakhic Thought, Part II: The Jurisprudential Sense. (עתידי להתפרסם בכתב העת דיני ישראל).
15. נציין כי במהלך הדורות הצטמצם יישום הלכה זו כדי לאפשר למערכת המשפט לעשות דין גם על סמך הודאה מכוח הסמכות לחרוג מדין תורה כשהדבר דרוש לצורך שעה. ראה: שו"ת הרשב"א, חלק ד, סימן שיא; שו"ת הריב"ש, סימן רלד. וראוי להבהיר שדיונונו עוסק בהלכה במקורה ולא בדרכי יישומה במהלך הדורות. ראה קירשנבאום (לעיל, הערה 1), עמ' 203-270.

16. לעיל, הערה 10.
17. לעיל, ליד ציון הערה 12.
18. לסקירת המקורות ראה לעיל, הערה 1.
19. לאפשרות לפצל את העדות ולדחות את החלק שיש בו הפללה עצמית ולקבל את חלקה האחר, ראה מ' ויגודה, "פליגין דיבורא" – פרק בדיני הראיות", פרשת השבוע, פרשת שופטים, תשס"ה, גיליון מס' 221.
20. נציין כי גם ההקשר שבו מופיעה הלכה זו בספרי הפסיקה מחזק את התפיסה האמורה, מפני שאינה מופיעה יחד עם שאר דיני פסולי העדות בשל קרבה משפחתית (ראה לעיל, הערה 9), כפי שניתן היה לצפות ("אדם קרוב אצל עצמו"), והיא מובאת במסגרת הלכות שעניינן בעיקר להורות שהאדם אינו יכול לפסול את עצמו לעדות בטענה שהוא רשע. ראה: רמב"ם, הלכות עדות, פרק ג, הלכות ו-ז; שם פרק יב, הלכה ב; שולחן ערוך, חו"מ, סימנים לד, מו.
21. וראה רמב"ם, הלכות עדות, פרק א, הלכה א.
22. רעיון זה מופיע אצל ר' ירוחם פישל פרלא (לעיל, הערה 8): "גם יש לומר, דכיון דאמרה תורה 'אם לא יגיד' וגו', ושיעבודא שעבדיה רחמנא לגופיה לגבי כל ישראל, שאם יודע להם עדות חיובי מיחייב להגיד בבית דין, לאו כל כמיניה למיפסל נפשיה [=אינו יכול לפסול את עצמו] לעדות בהודאת פיו, דכל היכא דחב לאחריני, לא אמרינן הודאת בעל דין כמאה עדים דמיא". הסבר זה מוצע על ידו כחלופה להסבר שהציע לעיל, הערה 8.
23. ראה קירשנבאום (לעיל, הערה 1), עמ' 173.
24. שו"ת הרשב"א, חלק ב, סימן רלא.
25. מסתבר כי לשיטתו, הכלל הידוע "מודה בקנס פטור" יסודו בהלכה "אין אדם משים עצמו רשע". וראה דבריו בעניין זה גם בשו"ת הרשב"א, חלק ב, סימן קנה.
26. וראה גם ספר התרומות, שער כא, חלק ב, אות ג, הדין בעניין זה. וזה לשונו: "שאיין הדבר [=הכלל "אין אדם משים עצמו רשע"] אמור אלא לעניין עדות, שאדם קרוב אצל עצמו, וכשם שאינו נאמן וכשר לפסול את קרובו לעדות, כך אינו כשר לפסול עצמו לעדות. אבל גבי תביעות ודאי משביעו בכל דבר שאם יהיו לו עדים יתחייב לו ממונ". וראה גם בית יוסף, חו"מ, סימן לד, ד"ה אין אדם נפסל.
27. משנה, כריתות ג, א (הרשב"א, לעיל הערה 24, מביא ראייה לדבריו ממשנה זו).
28. מי שחטא במזיד אינו יכול לכפר על עצמו באמצעות קרבן, ולכן הוא פטור.
29. רמב"ם, הלכות שגגות, פרק ג, הלכה א.
30. ביטוי זה מוכר היטב מדיני ממונות: "הודאת בעל דין כמאה עדים דמי" (למשל: בבא מציעא ג ע"א; רמב"ם, הלכות טוען ונטען, פרק ו, הלכה ג), שם ההודאה היא ראייה קבילה שלא כבדין הפלילי. ראה לעיל, ליד ציון הערה 7, ובהערה 9.
31. תשובות רב נטרונאי גאון (אופק), חו"מ, סימן שעו.
32. תוספות, כריתות יב ע"א, ד"ה או דלמא; תוספות, בבא מציעא ג ע"ב, ד"ה מה אם.
33. ליד ציון הערה 27.
34. וראה גם דברי ראב"ן המובאים במדכי, בבא בתרא, סימן תקכח, שעולה מהם שהכלל הוא כלל מהימנות. לדיון בדבריו ראה קירשנבאום (לעיל, הערה 1), עמ' 344-346.
35. ראה משפט שלום, סימן קפג, סעיף ב, ד"ה שם בהגה"ה. וראה גם שו"ת רבי עקיבא איגר, מהדורא תניינא, סימן נד.
36. ראה למשל: ר"ן, קידושין כב ע"א-ע"ב (בדפי הרי"ף), ד"ה וגרסי; אור זרוע, בבא קמא, סימן תיג, ד"ה מעשה בפראגא.
37. כך למשל, אפשר שמי שפוסק שהשליח נאמן כשהוא טוען שמעל בכספי השליחות, סובר שלתועלת עצמו אדם נאמן להרשיע את עצמו. וכן ניתן לומר גם בעניין מי שתובע החזר כספי ריבית.
38. ראה לדוגמה ע"פ 5121/98 יששכרוב נ' התובע הצבאי הראשי, פורסם בנבו (2006).

• הכותב הוא עוזר בכיר ליועץ המשפטי, משטרת ישראל.

• גליונות פרשת השבוע יוצאים מטעם משרד המשפטים, המחלקה למשפט עברי, והמרכז להוראת המשפט העברי ולימודו מכללת "שערי משפט", בעריכת פרופ' אביעד הכהן וד"ר מיכאל ויגודה. משרד המשפטים אינו אחראי לתוכן האתר

אלעזר כהנא

תאריך: 12/09/2014 | עודכן: 12/09/2014

להצטרפות הקלק כאן

מועדון VIP

תגיות: עוקבים - לקבלת רשימות חדשות עם הופעתן

• דוד אזולאי / David Azulai • מדכי קירשנבאום • ניל הנדל / Neal Hendel • ריבית

רשימות קודמות

ריקבון בצמרת

פרשה רודפת פרשה. אין זמן להעמיק כי פרשה חדשה צצה, חדשים לבקרים. עוברים לסדר היום לאחר דיון ציבורי רדוד, שטחי ובלתי מועיל בעליל, הרייטינג מחייב לעבור לפרשה אחרת. מה שנגלה לעינינו מדי יום ביומו זהו הריקבון השלטוני, המרמה, השחיתות העצומה, התככים

11/09/2014 | [צ'לו רוזנברג](#) | מאמרים

אובמה: בדיבורים לא מנצחים מלחמות

מי אתה ברק אובמה נשיא מעצמת העל ארה"ב? האם אתה ברק רב עוצמה המסוגל לחסל את כל אויבי האימפריה שאותה אתה אמור להנהיג במהלומת חשמל מזעזעת, או שאתה האזרח חוסיין הכנוע, שמקורו בבית הגידול התרבותי המוסלמי, המנסה לפייס בדרכי שלום

11/09/2014 | [עמי דור-און](#) | מאמרים

בין גריזים לעיבל, בין חרדה לתקווה

הדרמה היא נס. מן הבאר המוצנעת בחדרי ליבו של אדם היא דולה נטף של אהבה או של שנאה, של חרדה או של עזוז, של תקווה או של ייאוש, ומגלה בו בנטף הזה אוקיינוס בו טובלת האנושות כולה ומתוודעת במעמקיו אל עצמה. מה שהומה נשמה אחת אל חברתה, ואין זולת

11/09/2014 | [יצחק מאיר](#) | מאמרים

מסע הבחירות כבר נוסע

על אף שכולי ישראלי ולא ישראלי סבור היה, שלאחר מלחמת עזה ישבו "הצדדים" וידונו בתוצאה המדינית של יחסי ישראל-פלשתיין-רב הנסתר על הגלוי. הנסתר הוא עד כדי כך נסתר, שיש מקום לסברה ששום דבר לא מתרחש (למרות האבסורד) בתחום המדיני. לפחות אין שום סימנים

11/09/2014 | [שולמית קיסרי](#) | מאמרים

עבודות קלה וחרות קשה

שבת שלום קהל קדוש.

11/09/2014 | [אברהם הללי](#) | מאמרים